

Vladimir M. Radivojević¹
University of Priština, in Kosovska Mitrovica,
Faculty of Economics
Kosovska Mitrovica (Serbia)

331.103:004.738.5(497-15)
Review scientific paper
Submitted 19/09/2024
Revised 05/03/2025
Accepted 07/03/2025
doi: [10.5937/socpreg59-53577](https://doi.org/10.5937/socpreg59-53577)

NAVIGATING THE DIGITAL FRONTIER: PLATFORM WORK AND ITS CHALLENGES IN THE WESTERN BALKANS²

Abstract: The paper explores the platform economy's development in the Western Balkans, highlighting its unique challenges and opportunities. It aims to understand the regional impact of digital transformation, focusing on barriers such as limited digital infrastructure, regulatory hurdles, and significant gender disparities in the online workforce. The research employs comparative analysis and case studies to examine these issues, identifying critical gaps in legislative protections and varying degrees of gender representation and earnings. By emphasizing the need to improve digital literacy and enhance competition, the study offers well-founded measures for advancing the digital economy in this region and underscores additional avenues for future research. The findings are particularly beneficial for policymakers, platform entrepreneurs, and other stakeholders seeking to address regional inequalities, improve digital inclusion, and foster a more equitable and resilient platform economy in the Western Balkans.

Keywords: platform economy, digital infrastructure, regulatory framework, gender dynamics, Western Balkans

INTRODUCTION

Global economies are undergoing significant changes due to digital transformation, notably through the expansion of online platforms. The European Commission (2022) highlights that online platforms are vital innovation drivers, contributing significantly to Europe's digital society and economy. The Western Balkans (WB) – including Albania, Bosnia and Herzegovina (B&H), Montenegro, North Macedonia (N. Macedonia), and

¹ vladimir.radivojevic@pr.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-3928-0623>

² The paper has been presented at the COST Action 21118 - Platform Work Inclusion Living Lab (P-WILL) conference "Platform work and workers collective action and organizing" held in Banja Luka, Bosnia and Herzegovina on September 6, 2024.

Serbia – are also experiencing this technological evolution. However, the region's unique social, economic, and technological history poses distinct challenges and requirements for developing its platform economy (PE) compared to the European Union (EU).

This paper examines the specific challenges and opportunities for implementing platform work in the WB, focusing on conditions affecting the PE and the needs of key stakeholders, such as users, workers, organizations, regulators, and platform companies. It also analyzes platform cooperatives in the region and assesses the legislative framework protecting platform workers.

The study identifies several key barriers: limited digital infrastructure, low digital literacy, regulatory challenges, and the dominance of foreign-owned platforms. By comparing digitalization indicators with EU countries, the study reveals significant gaps in digital development in the WB. It proposes strategies to address these gaps, such as localized solutions, better collaboration, and increased funding for digital innovation and inclusion.

The analysis of platform cooperatives points to their potential for sustainable and inclusive economic models, while the legislative assessment underscores the need for comprehensive policies to protect platform workers. Additionally, gender disparities in the online workforce and differences in hourly rates highlight the need for measures to ensure equitable participation and earnings in the PE.

Addressing these challenges and leveraging opportunities can help the WB better integrate into the European digital economy. A coordinated effort among governments, the private sector, and civil society is crucial for this transformation. With appropriate strategies and investments, the region can utilize online platforms to drive economic growth and enhance citizens' quality of life.

LITERATURE REVIEW

The literature on the PE has expanded significantly, reflecting the growing role of online platforms across various economic sectors. This section reviews key studies addressing the multifaceted nature of the PE, covering topics such as digital infrastructure, regulatory frameworks, and socio-economic impacts. Understanding the PE at a national level is complex (Lafuente, Ács, Szerb, 2024) due to the system's dynamic interactions among various stakeholders – regulators, platforms, users, and firms – which often involve conflicting interests (Cennamo, 2021; Gawer, 2021; Goldfarb & Tucker, 2019).

Diverse researchers highlight several foundational requirements for a robust PE, including digital infrastructure (Du & Wang, 2024; Singh, Kumar, Dey, 2023; Stallkamp & Schotter, 2021) and user digital literacy (Ha & Kim, 2024; Park, Kim, Park, 2021). Scholars have also explored regulatory barriers that hinder platform growth, emphasizing the complex legal environments platforms navigate (Cohen, 2017). Recent works are mostly focusing on two main aspects: regulatory challenges and gender dynamics within the PE.

Studies on regulatory challenges address issues like worker classification, labor protections, and power imbalances. Martin-Caballero (2023) reviews conflicts in regulating platform work, highlighting the ambiguity in employment relationships and advocating for clearer regulations. Hadwiger (2022) extends this discussion to Europe, comparing platform work with temporary agency work (TAW) and suggesting a balanced approach

to regulation that protects workers while preserving flexibility. Shanahan and Smith (2021) examine psychological contracts and power dynamics, finding that ambiguous expectations often favor companies, reducing worker satisfaction and autonomy.

Gender inequality in the PE is another significant focus. Xue et al. (2024) find that digital advancements enhance women's economic independence in China, while Gerber (2022) shows that women face higher precarity in platform work in Germany and the U.S. Lu, Xiao, and Wang (2023) report that while digitalization promotes female employment, it does not significantly close the gender employment gap or improve job quality. Chen (2024) highlights gender disparities on a Chinese online healthcare platform, where female physicians earn less and have fewer consultations due to patient discrimination and biased algorithms.

Several studies also address the gender wage gap on online labor platforms. Adams-Prassl et al. (2023) and Litman et al. (2020) find that women earn less than men on platforms like Amazon Mechanical Turk. However, Gomez-Herrera and Mueller-Langer (2024) show that gender wage gaps narrow when employer information is disclosed, suggesting that wage disparities are driven by differences in wage expectations between genders. These studies indicate that wage differences are influenced by a combination of worker expectations, employer behavior, and platform dynamics.

RESEARCH RESULTS AND DISCUSSION

Key challenges and issues in the Western Balkans' online platform landscape

The WB's online platform landscape faces several important challenges, with limited digital infrastructure being a significant hurdle that affects the growth and accessibility of digital services in the region. Digital infrastructure underpins the PE by enabling smooth interactions between providers and customers. In the WB, it commonly suffers from weak or inconsistent internet connections, inadequate data processing capabilities, and insufficient cybersecurity measures - each hindering platform-based operations.

The limited digital infrastructure in the WB is a relevant challenge for all stakeholders, but especially for users on both sides of the platform-mediated labor exchange and platform companies. Rural and remote areas often lack reliable internet connectivity and access to advanced technologies, which can hinder the growth and adoption of online platforms. Inadequate digital infrastructure has also been identified by the European Commission (2018) as a top priority in the *Digital Agenda for the Western Balkans*.

[Table 1](#) presents key digitalization indicators in the WB based on the *Digital Global Overview Report* (DataReportal, 2023). The intention is to show the state and potential for digital development in the region.

As shown in [Table 1](#), almost 16 million people live in the WB, with 45% of that population coming from Serbia – the largest country in the region. The percentage of the population living in urban centers ranges between 50% and 70%, and therefore in rural areas between 30% and 50%. Internet users and Internet penetration indicators show the best results in Montenegro, where almost 90% of the population are Internet users, and the worst in B&H with 76.7%. Cellular mobile connections and cellular mobile penetration indicators for all countries of the WB exceed the total number of inhabitants.

To adequately analyze these data within a broader European context, [Table 2](#) presents data for the six European countries that originally constituted the EU (Belgium, Germany, France, Italy, Luxembourg, and the Netherlands) as a benchmark group.

A comparison of the data from [Table 1](#) and [Table 2](#) indicates significant differences in terms of population living in urban (and rural) centers and Internet penetration. Moreover, the data suggests a consistent relationship between these indicators in both groups of countries.

The percentage of the population living in urban centers is notably higher in the selected EU countries compared to the WB. In all examined EU countries, over 70% of the population resides in urban areas, with three of the six countries exceeding 90%. In contrast, none of the WB countries reach the 70% threshold, and in B&H, the population is evenly split between urban and rural areas.

Rural areas often face significant challenges in digital transformation, primarily due to their economic structure. These regions are still largely dominated by the primary sector, where the need for digital modernization remains limited. Urban centers, by contrast, serve as hubs of economic activity, technological advancement, and digital transformation, reinforcing the digital divide between urban and rural areas.

Reflecting this urban concentration, Internet penetration in the selected EU countries is generally high, exceeding 90% in all cases except Italy (86.1%). In the WB region, Internet penetration ranges from 76.7% in B&H to 89.8% in Montenegro. Despite relatively high penetration rates, the region's geographic diversity presents infrastructural challenges, making high-speed broadband coverage difficult to achieve in certain areas.

Another critical challenge in the WB's online platform landscape is the low level of digital literacy, which hampers the ability of workers and businesses to fully engage with and benefit from digital opportunities. According to Eurostat (2021) data on individuals with basic or above basic overall digital skills covering 36 European countries, all five WB countries are ranked in the bottom ten places. Albania is the worst ranked country in Europe with only 23.8% of individuals in this category, followed by N. Macedonia with 34.62%, B&H with 34.65%, Serbia with 41.30%, and Montenegro with 47.21%. Since the average score at the level of the EU countries is 53.92%, it is clear that all countries of this region are below (and some of them far below) the EU average.

Despite the fact that digital skills are one of the fundamental factors for entering highly competitive labor markets, between 80% and 89% of respondents from these countries confirmed for the *Balkan Barometer* survey (ACIT Centre, 2022) that they had not received any training to improve their skills in the use of computers, software, or applications during the last 12 months. Twenty percent of respondents who reported receiving such training claimed it was free online training or self-study. On-the-job training came in second place (17%), followed by training financed by respondents themselves and training supplied by employers (13% for both categories). The least popular type was free training offered by public programs or bodies other than employers (11% of respondents pursued it). All these data clearly indicate the absence of an initiative to acquire and improve digital skills in the WB.

To achieve a digitally inclusive society, these countries should prioritize initiatives that focus on improving digital infrastructure, providing accessible digital education, and promoting the usage of e-government services. This holistic approach will empower citizens and drive socio-economic growth in the region. Low levels of digital literacy among certain (and, according to the data above, very large) segments of the population pose barriers to

effective utilization of online platforms. Adequate training and education are essential to enable individuals to participate fully in the digital economy (Krstić, Stanišić, Radivojević, 2016; Radivojević, Kahrović, Krstić, 2019).

Monopoly and foreign dominance also pose significant challenges in the WB, leading to limited competition and reduced opportunities for local businesses to thrive. Many popular online platforms operating in the region are foreign-owned, potentially leading to monopolistic control and limited economic benefits for the local communities. Bearing in mind that all the countries of the WB have significant problems in establishing effective competition on the market (see Krstić, Radivojević, Stanišić, 2016a; Krstić, Radivojević, Stanišić, 2016b), it is completely relevant to expect that the same problems will occur in the field of online platforms.

Also, the protection of competition was introduced into the legislation in the countries of the WB much later than in the developed countries of Europe. Since the competition protection regulatory bodies in these countries have very little experience in applying regulations even in the real market, it is logical to expect that a long time will pass before the competition protection system starts functioning in the online market as well. Moreover, the author's analysis of initiated and completed antitrust cases from the official websites of the competition protection authorities in the WB (Competition Authority of Albania, n.d.; Competition Council of Bosnia and Herzegovina, n.d.; Agency for the Protection of Competition of Montenegro, n.d.; Commission for Protection of Competition of North Macedonia, n.d.; Commission for Protection of Competition of the Republic of Serbia, n.d.) confirmed exactly that: there are no initiated and completed cases against market participants in the platform economy market in any country.

The WB's online platform ecosystem requires targeted interventions to address its existing challenges. Building on the analysis of low digital literacy rates, one essential measure is to improve digital skills and ensure broader access to technology – particularly in underserved areas – to bridge the digital divide. This approach not only empowers individuals to participate more effectively in the platform economy, but also fosters inclusivity across different socio-economic segments. Additionally, enhancing competition within the online platform market – through stronger regulatory frameworks and more proactive enforcement of antitrust laws – could create a more level playing field for local enterprises and spur further innovation. Other ideas for advancing the region's online platform landscape remain important but warrant deeper exploration in future research.

Main platform cooperatives in the Western Balkans

In the relevant literature (De Stefano, 2016; European Training Foundation, 2023; Hadwiger, 2022), the classification of online platforms according to the type of work performed by the workers mainly boils down to two basic categories: (1) Platforms for on-location services and (2) Platforms for remote services. "On-location" platforms are mainly represented by local platforms that imply physical delivery of services, whereby coordination and administrative procedures related to clients and service providers are performed online.

According to the *Online Labour Index's* most recent report on the state of the freelance (gig) economy, the WB are ranked relatively highly in terms of the number of freelancers, putting Serbia in 12th, Bosnia and Herzegovina in 47th, N. Macedonia in 70th, and Montenegro in 110th place on the global scale (Lehdonvirta et al. 2020). It is obvious that the lack of an alternative in the traditional labor market in the WB encourages participation in the online economy. The latest *Gigmetar report* (Anđelković et al., 2024) shows that N. Macedonia represents the “hotspot” economy of the WB with 352 gig workers per 100,000 inhabitants. Leading N. Macedonia is followed by Albania with 297, Montenegro with 249, Serbia with 206, and B&H with 139 gig workers per 100,000 inhabitants.

In identifying the main online platforms in the WB, the research focused exclusively on on-location platforms. During this process, 37 online platforms were found, specializing in the following four main service categories: (1) Delivery services, (2) Ride-hailing services, (3) Domestic or ancillary services, and (4) Care services. [Table 3](#) shows all identified on-location platforms in the WB for each of these four categories.

The largest number of platforms are registered in the area of ride-hailing and delivery services, while a very small number for care services and domestic or ancillary services. Despite various attempts, international taxi or food delivery platforms have not yet established a solid presence in the region, particularly when compared to the EU market. For example, well-known platforms for taxi services or food delivery as *Glovo*, *Wolt*, *Yandex*, and *Bolt* had joined the Serbian market (but *Bolt* soon left the market).

Glovo, as a Spanish on-demand courier service that purchases and delivers products, is present in three countries of the region: B&H, Montenegro, and Serbia. In the same segment of services, *Korpa*, which was originally created in B&H in 2020, is now also present on the delivery market of N. Macedonia. All other identified platforms tend to operate in only one country.

The most popular services delivered through the on-location platforms in the WB are food delivery services (which later expanded to the delivery of other goods). The first local company in this region that started delivering food services via the website in 2006 is Serbian *donesi.com*, which transformed from a website to an app in 2014. *Donesi.com* had a monopoly position until the entry of *Wolt* in 2018, followed by *Glovo* in 2019. It should not be surprising that the competition appears and becomes tougher first in the Serbian market, since this country has by far the largest number of inhabitants in the WB. *Donesi.com* was also present on the market of B&H and Montenegro and that brand was taken over by *Glovo* in 2021 in all three countries.

The intense growth of online food delivery platforms in the WB took place during the *COVID-19* pandemic, which is evident from the data presented above on market take-overs and business start-up times. In contrast, transportation services faced a significant downturn during the pandemic for obvious reasons. However, a total of 16 platforms were identified in the ride-hailing services category. Four platforms were found in Albania and Macedonia, three in Serbia and Montenegro, and two in B&H.

The most underdeveloped categories of all viewed from the perspective of the number of identified platforms are care services and domestic or ancillary services. Only one platform was identified in the care services market in B&H (*Savršeni krug*) and N. Macedonia (*fitkit.mk*); similarly, one platform was found in Albania (*gati.al*), B&H (*olx.ba*), and Serbia

(*Uradi-zaradi*) in the market for domestic or ancillary services. It is expected that these markets will continue to develop and that competition will increase, as seen in the more developed countries of Europe.

The legislative protective framework for platform workers in the Western Balkans

One of the key reasons for the expansion of platform work in the region is the lack of jobs and the impossibility of employment within traditional sectors of the labor market. A typical on-location platform worker in the WB is a man aged 25 to 40, mostly from a larger city, with secondary or higher education (European Training Foundation, 2023). The most important advantages of platform work in these countries are generally cited as flexibility in terms of working hours and a satisfactory salary. However, these benefits often require working 10 to 12 hours a day, six days a week. This is just one of the consequences of the unregulated status of platform workers in the region.

A broader perspective on the working conditions of platform workers in the WB can be seen from the latest *Fairwork Serbia Ratings*. The reports examine the current state of the country's PE against the following five principles of decent work: (1) Fair pay, (2) Fair conditions, (3) Fair contracts, (4) Fair management, and (5) Fair representation. The *Fairwork 2022* report was based on a sample of the following five on-location platforms in Serbia: *Glovo*, *Wolt*, *CarGo*, *Mr.D*, and *Uradi-zaradi*. The evaluation was conducted using a 10-point scale.

According to the *Fairwork 2022*, three of the five platforms (*Uradi-zaradi*, *Wolt*, and *Glovo*) met the minimum standards of fair work. *Uradi-zaradi* and *Wolt* had the most points – six each, *Glovo* had three, while *CarGo* and *Mr.D* had zero. It is evident that the first two platforms with six points made efforts to get closer to certain standards, although the overall result is still far from acceptable. Moreover, considering that a score of five indicates the platform exceeds the minimum legal threshold according to the specified standards, the results are clearly concerning. The key findings of the report are presented below, organized according to each of the five criteria.

(1) Fair pay: Three of the five platforms (*Uradi-zaradi*, *Wolt*, and *Glovo*) could document that they provide workers with at least a minimum wage after expenses. However, only two platforms (*Uradi-zaradi* and *Wolt*) could document that they pay workers at least the subsistence minimum after accounting for labor costs.

(2) Fair conditions: The same three platforms (*Uradi-zaradi*, *Wolt*, and *Glovo*) have created and implement measures to protect workers from specific work-related risks, while only *Wolt* has shown that it is working on developing a safety net and improving working conditions that overcome specific work-related risks.

(3) Fair contracts: *Uradi-zaradi* is the only platform that could document the existence of clear and transparent working conditions available to workers at all times, including a defined deadline for notifying workers about potential changes to working conditions.

(4) Fair management: Three of the five platforms (*Uradi-zaradi*, *Wolt*, and *Glovo*) documented the existence of clear communication channels that allow workers to communicate with a human representative of the platform via an app, phone, email or in person.

They have proven that they have a formalized process for filing appeals against fines or disciplinary measures even when workers no longer have access to the application.

(5) Fair representation: As in the previous ranking cycle, none of the platforms met the requirements for fulfilling the principle of fair representation. There was no evidence that platforms ensure freedom of association and expression of collective views, nor that they have developed policies that recognize and encourage the establishment of collective labor bodies. As a result, platform workers in Serbia remain without a formal mechanism that will represent and protect their rights.

The *Fairwork 2023* report provides an analysis of four digital platforms operating in Serbia: *Glovo*, *Wolt*, *Mr.D*, and *Yandex*. While *Glovo*, *Wolt*, and *Mr.D* were evaluated in the previous year, *Yandex*, a newcomer to the market, is assessed by *Fairwork* for the first time in 2023. The findings reveal that certain aspects of fair work have seen improvements since the 2022 report, particularly in *Fair Conditions* and *Fair Management* practices. Nonetheless, significant opportunities remain to enhance work conditions, ensuring fairness and transparency in platform work. Notably, there is a pressing need for a fair legal framework that supports fair working conditions, enforces *Fair Representation*, and improves safety and protection for platform workers.

The presented results clearly indicate the shortcomings of the legislative framework and its implementation in Serbia. However, since Serbia is a leader in the field of PE in this region, it is not realistic to expect that working conditions in other countries of the WB are better or much different than those in Serbia. Also, the legislative protection framework for platform workers in the WB reveals significant disparities compared to EU countries (European Council, n.d.). While the PE presents opportunities for economic growth, it also exposes platform workers to precarious conditions, lack of social protection, and exploitation. EU countries have made significant strides in addressing these issues, offering comprehensive legal frameworks that safeguard workers' rights and well-being. To bridge the gap, WB countries should consider adopting and adapting relevant EU regulations, tailoring them to their specific socio-economic contexts. This would contribute to creating a fairer and more equitable environment for platform workers in the region.

Gender dynamics in the online working population in the Western Balkans

Understanding gender dynamics in the digital labor market is also one of crucial issues for shaping economic policies, particularly in the context of countries in the WB, where economic development and social equity remain critical objectives. The digital economy, characterized by online freelance work, presents both opportunities and challenges for these nations, with significant implications for gender equality. The distribution of male and female participation in the WB's online workforces reflects broader societal norms and economic conditions. Analyzing these patterns provides valuable insights into the barriers women face in accessing online work and highlights areas where policy interventions could promote more inclusive economic growth.

[Graph 1](#) illustrates the gender distribution among freelancers in the WB, showcasing a significant overrepresentation of men compared to women in the PE. In Albania, gender

parity is closer, with women constituting 49.5% of the freelance workforce, making it one of the most gender-equal freelance markets globally. This balanced representation in Albania contrasts with the situation in other WB countries.

In Montenegro, women constitute over 44% of the freelance workforce, representing an increase from previous *Gigmetar* measurements and indicating a growing female presence within the PE. N. Macedonia also demonstrates higher rates of female participation in professional services, although the overall female share remains under 45%. Conversely, B&H has a notably lower female participation rate, with women comprising only 31% of the platform workforce, reflecting a more significant gender gap compared to other WB countries. Similarly, in Serbia, women represent 35% of the freelance workforce, further underscoring the disparities in gender representation across the region's PE.

Gender differences are also evident within specific occupations across these countries. For instance, women are more prevalent in professional services and clerical and data entry roles, especially in Albania, where they constitute a substantial 71.7% of professional service freelancers. Men continue to dominate other sectors, such as software development and tech, where they outnumber women significantly across all countries, although Montenegro has the smallest gender disparity in this field, with men being more numerous by 73.1%.

Another crucial aspect of analyzing gender dynamics in the online working population is examining hourly rates, as they provide valuable insights into gender-based disparities in earnings and employment conditions across different regions. [Graph 2](#) illustrates the average hourly rates for male and female freelancers in the WB and reveals that men consistently earn more than women in all observed countries. Albania shows the smallest gender pay gap, with men earning \$21.1 per hour compared to \$19.9 for women. Montenegro displays one of the widest gaps, with men earning \$27.1 per hour and women only \$23.5, highlighting severe gender inequality. B&H, N. Macedonia, and Serbia fall in between reflecting a moderate level of gender pay disparity compared to Albania and Montenegro.

The analysis reveals significant gender imbalances in the region's online freelance workforce, with notable disparities in participation and earnings. Albania stands out for its near gender parity in freelancing, while Montenegro, N. Macedonia, B&H, and Serbia exhibit varying degrees of gender imbalance, with men generally dominating higher-paying roles and sectors. Hourly rate data underscores these disparities, showing that men consistently earn more than women across all WB countries, with Montenegro experiencing the most pronounced gap. Addressing these issues through targeted policy interventions, improved access to digital skills, and supportive regulatory frameworks is crucial for promoting gender equality and fostering inclusive economic growth in the region.

CONCLUSION

To provide a comprehensive overview of the PE and its impact on the WB, this research addressed numerous challenges and proposed actionable recommendations. Due to the extensive scope of the PE, some conclusions may appear broad, and certain areas lacked in-depth analysis due to space limitations and the subject's breadth. The study faced several limitations, such as limited data availability, variability in platform practices across countries, and the evolving digital labor market. It primarily focused on on-location

platforms, without fully exploring remote service platforms or the legislative frameworks' broader implications.

Future research should explore these underexamined areas, particularly the complexities of remote platforms, the effects of evolving regulations, and legislative protections across different countries. Additionally, it could investigate the potential of localized platform solutions, tailored to the unique cultural, linguistic, and economic conditions of the WB region, as well as examine how fostering collaboration and networking among local businesses, developers, and entrepreneurs might accelerate innovation. Deeper inquiry into funding mechanisms and other supports for platform startups would also offer insights into sustainable development strategies. Improved data collection could better highlight platform workers' specific needs and challenges, leading to more targeted policy recommendations.

The WB's online platform ecosystem presents both opportunities and challenges, marked by significant growth in the gig economy but also distinct issues requiring targeted interventions to ensure equitable outcomes. Localized solutions are crucial for platform success, alongside collaboration among businesses, developers, and entrepreneurs to drive innovation. Funding, digital inclusion, and closing the digital divide are also essential.

The study identifies a disparity in the development of on-location versus remote service platforms, with on-location services like delivery and ride-hailing being more developed. Legislative frameworks in the WB lag behind EU standards, leaving platform workers with limited protections and ambiguous employment statuses, underscoring the need for regulatory improvements. Gender disparities also persist, with men overrepresented and earning more than women in the online labor market, requiring targeted policies to promote inclusive growth and equal opportunities.

Владимир М. Радивојевић¹
Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици,
Економски факултет
Косовска Митровица (Србија)

НАВИГАЦИЈА ДИГИТАЛНЕ ГРАНИЦЕ: РАД НА ОНЛАЈН ПЛАТФОРМАМА И ЊЕГОВИ ИЗАЗОВИ НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ²

(Превод *In Extenso*)

Сажетак: Рад истражује развој платформске економије на Западном Балкану, наглашавајући њене јединствене изазове и могућности. Циљ је да се разуме регионални утицај дигиталне трансформације, при чему је посебан фокус стављен на баријере као што су ограничена дигитална инфраструктура, регулаторне препреке и значајни родни диспаритети у онлајн радној снази. Како би се испитала ова питања, у истраживању се користи компаративна анализа и студије случаја, чиме се омогућава идентификација критичних недостатака у законодавној заштити и различитих степена заступљености полова и њихових примања. Наглашавајући потребу за унапређењем дигиталне писмености и јачањем конкуренције, истраживање нуди добро утемељене мере за унапређење дигиталне економије у овом региону и наглашава додатне правце за будућа истраживања. Налази су посебно корисни креаторима политика, платформским предузетницима и другим заинтересованим странама које желе да се позабаве регионалним неједнакостима, побољшају дигиталну инклузију и подстакну праведнију и отпорнију платформску економију на Западном Балкану.

Кључне речи: платформска економија, дигитална инфраструктура, регулаторни оквир, родна динамика, Западни Балкан

УВОД

Глобалне економије доживљавају значајне промене услед дигиталне трансформације, поготово ширења онлајн платформи. Европска комисија (European Commission, 2022) наглашава да су онлајн платформе витални покретачи иновација који знатно

¹ vladimir.radivojevic@pr.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-3928-0623>

² Овај рад је представљен на COST Action 21118 – Platform Work Inclusion Living Lab (P-WILL) конференцији под називом „Платформски рад и колективна акција радника и организовање“, која је одржана 6. септембра 2024. године у Бањој Луци.

доприносе диџиталном друштву и економији Европе. Западни Балкан – који обухвата Албанију, Босну и Херцеговину (БиХ), Црну Гору, Северну Македонију и Србију – такође доживљава ову технолошку еволуцију. Међутим, јединствена друштвена, економска и технолошка историја региона представља упадљиве изазове и захтеве за развој сопствене платформске економије у поређењу са Европском унијом (ЕУ).

У овом раду се истражују посебни изазови и могућности за спровођење платформског рада на Западном Балкану, усредсређујући се на услове који утичу на платформску економију и потребе заинтересованих страна, као што су корисници, радници, организације, регулатори и платформске компаније. Такође се анализирају платформске задруге у региону и процењује законодавни оквир који штити платформске раднике.

Истраживање препознаје неколико кључних баријера: ограничену диџиталну инфраструктуру, ниску диџиталну писменост, регулаторне изазове и доминацију платформи у страном власништву. Поређењем индикатора диџитализације са чланицама ЕУ, истраживање открива значајне недостатке диџиталног развоја у земљама Западног Балкана. Оно предлаже стратегије за отклањање тих недостатака, као што су локализована решења, боља сарадња и повећано финансирање диџиталних иновација и инклузије.

Анализа платформских задруга указује на њихов потенцијал за одрживе и инклузивне економске моделе, док процена законодавства наглашава потребу за свеобухватним политикама у циљу заштите платформских радника. Осим тога, родни диспаритети у онлајн радној снази и разлике у сатницама истичу потребу за мерама којима ће се обезбедити праведније учешће и зарада у платформској економији.

Реаговање на ове изазове и коришћење могућности могу да помогну Западном Балкану да се боље интегрише у европску диџиталну економију. Координисани заједнички напори влада, приватног сектора и цивилног друштва су од пресудног значаја за ову трансформацију. Уз одговарајуће стратегије и инвестиције, овај регион може да искористи онлајн платформе како би се подстакао економски раст и побољшао квалитет живота грађана.

ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Литература о платформској економији се знатно увећала, што одражава све већу улогу онлајн платформи у разним секторима економије. Овај део рада приказује кључне студије које се баве вишестраном природом платформске економије и покривају теме као што су диџитална инфраструктура, регулаторни оквири и друштвено-економски утицаји. Разумевање платформске економије на националном нивоу је сложено (Lafuente, Ács, Szerb, 2024) због динамичке интеракције овог система међу разним заинтересованим странама – регулаторима, платформама, корисницима и компанијама – што често подразумева сукобљене интересе (Cennamo, 2021; Gawer, 2021; Goldfarb & Tucker, 2019).

Разни истраживачи истичу неколико основних захтева за енергичну платформску економију, укључујући диџиталну инфраструктуру (Du & Wang, 2024; Singh, Kumar, Dey, 2023; Stallkamp & Schotter, 2021) и диџиталну писменост корисника (Ha & Kim, 2024; Park, Kim, Park, 2021). Научници такође истражују регулаторне баријере које

спречавају раст платформи, наглашавајући сложене правне захтеве са којима се суочавају платформе (Cohen, 2017). Најновији радови најчешће су усредсређени на два главна аспекта: регулаторне изазове и родну динамику у оквиру платформске економије.

Студије о регулаторним изазовима баве се питањима као што су класификација радника, заштита радне снаге и неравнотеже моћи. Мартин-Кабаљеро (Martin-Caballero, 2023) испитује сукобе у регулисању платформског рада, истичући двосмисленост у односима у погледу запослења и заговарајући јасније прописе. Хадвигер (Hadwiger, 2022) проширује дискусију на Европу, упоређујући платформски рад са привременим агенцијским радом (енгл. TAW) и предлажући избалансирани приступ прописима који штите раднике, док истовремено чувају флексибилност. Шанан и Смит (Shanahan & Smith, 2021) истражују психолошке уговоре и динамику моћи, утврђујући да двосмислена очекивања често фаворизују компаније, смањујући задовољство и самосталност радника.

Родна неравноправност у платформској економији је још један значајан предмет фокуса. Сунг и сарадници (Xue et al., 2024) утврдили су да дигитална унапређења повећавају економску независност жена у Кини, док Гербер (Gerber, 2022) показује да се жене суочавају са већом несигурношћу у платформском раду у Немачкој и САД. Лу, Сјао и Ванг (Lu, Xiao & Wang, 2023) извештавају да иако дигитализација промовише запошљавање жена, она не решава значајно родни јаз нити побољшава квалитет посла. Чен (Chen, 2024) истиче родне диспаритете на кинеској онлајн здравственој платформи, где лекарке зарађују мање и имају мање консултација због дискриминације пацијената и пристрасних алгоритама.

Неколико студија такође се бави родном разликом у платама на онлајн платформама радне снаге. Адамс-Прасл и сарадници (Adams-Prassl et al., 2023) и Литман и сарадници (Litman et al., 2020) утврдили су да жене зарађују мање од мушкараца на платформама као што је *Amazon Mechanical Turk*. Међутим, Гомез-Ерера и Мулер-Лангер (Gomez-Herrera & Mueller-Langer, 2024) показују да се ова разлика у платама између полова смањује када се обелодане подаци о послодавцу, указујући да диспаритете у плати изазивају различита очекивања жена и мушкараца у погледу плате. Ове студије указују да на разлике у плати утиче спој очекивања радника, понашање послодавца и платформска динамика.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Главни изазови и питања у оквиру онлајн платформи на Западном Балкану

Онлајн платформска средина на Западном Балкану суочава се са неколико значајних изазова, при чему је ограничена дигитална инфраструктура велика препрека која утиче на раст и доступност дигиталних услуга у региону. Дигитална инфраструктура подупиरे платформску економију тако што омогућава неометану интеракцију између пружалаца услуга и корисника. На Западном Балкану, она обично пати од слабих или нестабилних интернет конекција, неадекватних могућности

обраде података и недовољних мера у погледу сајбер-безбедности – све ове слабости појединачно онемогућавају пословање засновано на платформама.

Ограничена дигитална инфраструктура на Западном Балкану је велики изазов за све заинтересоване стране, а нарочито за кориснике са обе стране размене радне снаге посредоване платформама и платформских компанија. Сеоска и удаљена подручја често немају поуздану интернет конекцију и приступ напредним технологијама, што може да спречи раст и усвајање онлајн платформи. Неадекватну дигиталну инфраструктуру је и Европска комисија (European Commission, 2018) препознала као главни приоритет у *Диџиталној ајенди за Западни Балкан (Digital Agenda for the Western Balkans)*.

У [Табели 1](#) приказани су кључни индикатори дигитализације на Западном Балкану према *Диџиталном іглобалном іреіледном извешіјају* (DataReportal, 2023). Намера је да се прикажу стање и потенцијал за дигитални развој у региону.

Као што се види у [Табели 1](#), на Западном Балкану живи готово 16 милиона људи, при чему је 45% становништва из Србије – највеће земље у региону. Проценат становништва које живи у урбаним центрима варира између 50% и 70%, што значи да у сеоским подручјима живи између 30% и 50% становништва. Индикатори о корисницима интернета и о пенетрацији интернета показују најбоље резултате у Црној Гори, где готово 90% становника користи интернет, а најгоре у БиХ, са 76,7% корисника интернета. Индикатори о конекцијама мобилне телефоније и пенетрацији мобилне телефоније за све земље Западног Балкана премашују укупни број становника.

Да би се адекватно анализирали ови подаци без ширег европског контекста, у [Табели 2](#) су приказани подаци за референтну групу од шест европских земаља које су иницијално чиниле ЕУ (Белгија, Немачка, Француска, Италија, Луксембург и Холандија).

Када се упореде подаци из [Табеле 1](#) и [Табеле 2](#), добијају се значајне разлике у погледу становника који живе у урбаним (и руралним) центрима и пенетрацији интернета. Осим тога, ови подаци указују на доследан однос између индикатора у обе групе земаља.

Проценат становника који живе у урбаним центрима је упадљиво виши у одабраним чланицама ЕУ у поређењу са земљама Западног Балкана. У свим анализираним земљама ЕУ, преко 70% становника живи у урбаним подручјима, при чему у три од шест ових земаља тај број премашује 90%. За разлику од тога, ниједна од земаља Западног Балкана не достиже праг од 70%, док је у БиХ становништво равномерно подељено између урбаних и руралних подручја.

Рурална подручја често се суочавају са великим изазовима у дигиталној трансформацији, првенствено због своје економске структуре. У овим подручјима је и даље у великој мери доминантан примарни сектор, где је потреба за дигиталном модернизацијом ограничена. Урбани центри, насупрот томе, служе као средиште економских активности, технолошког унапређења и дигиталне трансформације, што повећава дигиталну поделу између урбаних и руралних подручја.

Као одраз ове урбане концентрације, пенетрација интернета у одабраним чланицама ЕУ је генерално већа и премашује 90% у свим земљама осим у Италији (86,1%). У региону Западног Балкана, пенетрација интернета варира од 76,7% у БиХ до 89,8% у Црној Гори. Упркос релативно високим стопама пенетрације, географска разноврсност региона представља инфраструктурне изазове, због чега је у одређеним областима тешко постићи широкопојасну покривеност велике брзине.

Други критични изазов у погледу онлајн платформи на западном Балкану јесте низак ниво дигиталне писмености који онемогућава способност радника и компанија да се у потпуности укључе у њих и да имају користи од дигиталних могућности. Према подацима организације Eurostat (Eurostat, 2021) о појединцима са основним или напредним укупним дигиталним вештинама који покривају 36 европских земаља, свих пет земаља Западног Балкана налазе се међу последњих 10 места. Албанија има најнижи ранг у Европи са свега 23,8% појединаца у овој категорији, а затим следе Северна Македонија са 34,62%, БиХ са 34,65%, Србија са 41,30% и Црна Гора са 47,21%. С обзиром на то да је просечан резултат на нивоу чланица ЕУ 53,92%, јасно је да су све земље овог региона испод (а неке много испод) просека ЕУ.

Упркос томе што су дигиталне вештине један од основних фактора за улазак на високо конкурентно тржиште рада, између 80% и 89% испитаника из ових земаља потврдило је у анкети *Balkan Barometer* (ACIT Centre, 2022) да нису прошли никакву обуку за побољшање вештина у употреби рачунара, софтвера или апликација током последњих дванаест месеци. Двадесет процената испитаника који су пријавили да су имали такву обуку тврде да је реч о бесплатној онлајн обуци или самосталном учењу. Обука на послу налази се на другом месту (17%), а после ње следе обука коју су финансирали сами испитаници и обука коју су обезбедили послодавци (по 13% за обе категорије). Најнепопуларнији облик била је бесплатна обука коју нуде јавни програми или тела не рачунајући послодавце (такву обуку похађало је 11% испитаника). Сви ови подаци јасно указују на одсуство иницијативе за стицање и побољшање дигиталних вештина на Западном Балкану.

Да би се постигло дигитално инклузивно друштво, приоритет у овим земљама требало би да буду иницијативе које су усредсређене на побољшање дигиталне инфраструктуре, на обезбеђивање доступног дигиталног образовања и промовисање коришћења услуга е-управе. Овакав холистички приступ ће оснажити грађане и подстаћи друштвено-економски раст у региону. Низак ниво дигиталне писмености између одређених (а према горенаведеним подацима, веома великих) сегмената становништва представља баријере у делотворној употреби онлајн платформи. Адекватна обука и образовање су пресудни за омогућавање потпуног учешћа појединаца у дигиталној економији (Krstić, Stanišić, Radivojević, 2016; Radivojević, Kahrović, Krstić, 2019).

Монопол и страна доминација такође представљају значајне изазове на Западном Балкану, што доводи до ограничене конкуренције и смањених могућности за напредак локалних компанија. Многе популарне онлајн платформе које послују у региону су у страном власништву, што могуће доводи до монополистичке контроле и ограничене економске користи за локалне заједнице. Имајући у виду да се све земље Западног Балкана суочавају са значајним проблемима у успостављању делотворне на тржишту (Krstić, Radivojević, Stanišić, 2016a; Krstić, Radivojević, Stanišić, 2016b), сасвим је разумно очекивати да ће се исти проблеми појавити и на онлајн платформи у овој области.

Исто тако, заштита конкуренције уведена је у законодавство у земљама Западног Балкана много касније него у развијеним земљама Европе. С обзиром на то да регулаторна тела за заштиту конкуренције у овим земљама имају веома мало искуства с применом прописа чак и на стварном тржишту, логично је очекивати да ће бити потребно много времена пре него што систем заштите конкуренције почне да функционише

и на онлајн тржишту. Осим тога, ауторова анализа започетих и завршених антимонополских случајева са званичних интернет страница тела за заштиту конкуренције на Западном Балкану (Competition Authority of Albania, n.d.; Competition Council of Bosnia and Herzegovina, n.d.; Agency for the Protection of Competition of Montenegro, n.d.; Commission for Protection of Competition of North Macedonia, n.d.; Commission for Protection of Competition of the Republic of Serbia, n.d.) потврђује управо то да не постоје започети и завршени случајеви против учесника на тржишту платформске економије било које земље.

Екосистем онлајн платформи на Западном Балкану захтева циљане интервенције да би се позабавио постојећим изазовима. Као наставак анализе ниских стопа дигиталне писмености, основна мера јесте да се побољшају дигиталне вештине и обезбеди шири приступ технологији – посебно у недовољно опсервираним областима – како би се премостила дигитална подељеност. Овај приступ не само што оснажује појединце за ефикасније учешће у платформској економији већ такође подстиче инклузивност у разним друштвено-економским сегментима. Поред тога, јачање конкуренције у оквиру онлајн платформског тржишта – путем снажнијих регулаторних оквира и проактивнијим спровођењем антимонополистичких закона – могло би створити равноправнији терен за локална предузећа и подстаћи даље иновације. Постоје и друге важне идеје о унапређењу онлајн платформског окружења у региону, али ће оне сигурно бити дубље истражене у будућим истраживањима.

Главне платформске задруге на Западном Балкану

У релевантној литератури (De Stefano 2016; European Training Foundation, 2023; Hadwiger, 2022), класификација онлајн платформи према типу рада који радници обављају углавном се своди на две основне категорије: (1) платформе за услуге на локацији и (2) платформе за услуге на даљину. Платформе „на локацији“ претежно представљају локалне платформе које подразумевају физичку испоруку услуга, док се координациони и административни поступци у вези са клијентима и пружаоцима услуга обављају онлајн.

Према најновијем извештају *Online Labour Index* о стању фриленс (гиг) економије, Западни Балкан има релативно високу позицију у погледу броја фриленсера – Србија је на 12. месту, Босна и Херцеговина на 47. месту, Северна Македонија на 70. месту, а Црна Гора на 110. месту на глобалној скали (Lehdonvirta et al., 2020). Очигледно је да недостатак алтернатива на традиционалном тржишту рада на Западном Балкану подстиче учешће у онлајн економији. Последњи извештај *Gigmetar* (Anđelković et al., 2024) показује да Северна Македонија представља „хотспот“ економију Западних Балкана са 352 „гиг“ радника на 100.000 становника. После Северне Македоније долази Албанија са 297, Црна Гора са 249, Србија са 206 и БиХ са 139 „гиг“ радника на 100.000 становника.

Идентификујући главне онлајн платформе на Западном Балкану, истраживање је усредсређено пре свега на платформама на локацији. У току овог процеса нађено је 37 онлајн платформи специјализованих за следеће четири категорије услуга: (1) услуге испоруке, (2) услуге превоза, (3) домаће или помоћне услуге и (4) услуге неге.

У Табели 3 приказане су све регистроване платформе на локацијама Западног Балкана за сваку од ове четири категорије.

Највећи број платформи забележен је у области услуга превоза и испоруке, а веома мали број у сфери услуга неге и домаћих или помоћних услуга. Упркос разним покушајима, међународне платформе за такси возила или доставу хране још се нису усталиле у региону, нарочито у поређењу са тржиштем ЕУ. Познате платформе за такси услуге или доставу хране, на пример *Glovo*, *Wolt*, *Yandex* и *Bolt*, ушле су на српско тржиште (али је *Bolt* убрзо напустио ово тржиште).

Glovo, шпанска курирска служба која на захтев купује и доставља производе, присутна је у три земље овог региона: БиХ, Црној Гори и Србији. У истом сегменту услуга, *Korpa*, првобитно настала у БиХ 2020. године, сада је присутна на тржишту услуга испоруке у Северној Македонији. Све остале платформе и даље послују само у једној земљи.

Најпопуларнија услуга која се пружа путем платформи на Западном Балкану је достава хране (која се касније проширила на доставу остале робе). Прва локална компанија у овом региону која је 2006. покренула услуге доставе хране путем интернет странице је српска компанија *donesi.com*, која се из интернет странице трансформисала у апликацију 2014. године. *Donesi.com* је имала монопол до 2018, када се на тржишту појавио *Wolt*, а затим и *Glovo* 2019. године. Није чудно то што се конкуренција појавила и што се повећао број ових компанија на српском тржишту јер ова земља има далеко највећи број становника на Западном Балкану. *Donesi.com* био је присутан и на тржишту БиХ и Црне Горе, али је тај бренд у све три земље преузео *Glovo* 2021. године.

Интензиван раст онлајн платформи за доставу хране на Западном Балкану забележен је током пандемије COVID-19, што је очигледно из претходно наведених података о преузимањима компанија на тржишту и о тренутку покретања пословања. За разлику од тога, услуге превоза су из очигледних разлога доживеле значајан пад током пандемије. Међутим, у категорији услуга превоза регистровано је укупно 16 платформи. По четири платформе забележене су у Албанији и Македонији, по три у Србији и у Црној Гори, а две у БиХ.

Најнеразвијеније од свих посматраних категорија из перспективе броја идентификованих платформи су услуге неге и домаће, односно помоћне, услуге. На тржишту услуга неге регистрована је само по једна платформа у БиХ (*Savršeni krug*) и Северној Македонији (*fitkit.mk*); исто тако, по једна платформа регистрована је на тржишту домаћих или помоћних услуга у Албанији (*gati.al*), БиХ (*olx.ba*) и Србији (*Uradi-zaradi*). Очекује се да ће ова тржишта наставити да се развијају и да ће се конкуренција повећавати, као што је био случај у развијенијим земљама Европе.

Законодавни оквир за заштиту платформских радника на Западном Балкану

Један од кључних разлога за ширење платформског рада у региону јесте недостатак послова и немогућност запослења у традиционалним секторима тржишта рада. Типичан платформски радник на локацији на Западном Балкану је мушкарац старости између 25 и 40 година, углавном из већег града, са средњом или високом

стручном спремом (European Training Foundation, 2023). Као најважније предности платформског рада у овим земљама углавном се наводе флексибилност у погледу радног времена и задовољавајућа плата. Међутим, ове бенефиције често захтевају рад између 10 и 12 сати дневно, шест дана у недељи. Ово је само једна од последица нерегулисаног статуса платформских радника у региону.

Шира перспектива о условима рада платформских радника на Западном Балкану може се видети из последњих извештаја организације *Fairwork* за Србију. Извештаји испитују тренутно стање у платформској економији ове земље на основу следећих пет принципа пристojног рада: (1) поштена плата, (2) правични услови, (3) правични уговори, (4) правично управљање и (5) правично заступање. Извештај *Fairwork* 2022 заснован је на узорку од следећих пет платформи на локацији у Србији: *Glovo*, *Wolt*, *CarGo*, *Mr.D* и *Uradi-zaradi*. Процена је извршена помоћу десетостепене скале.

Према извештају *Fairwork* 2022, три од пет платформи (*Uradi-zaradi*, *Wolt* и *Glovo*) испуниле су минималне стандарде правичног рада. *Uradi-zaradi* и *Wolt* су имали највише поена – по шест, *Glovo* је имао три, а *CarGo* и *Mr.D* нула поена. Очигледно је да су прве две платформе са по шест поена уложиле напоре да достигну извесне стандарде, мада је укупан резултат и даље далеко од прихватљивог. Осим тога, имајући у виду да резултат од пет поена указује да платформа прелази минимални законски праг према наведеним стандардима, резултати су крајње забрињавајући. Кључни налази овог извештаја дати су у наставку, а организовани су према сваком од пет критеријума.

(1) Поштена плата: три од пет платформи (*Uradi-zaradi*, *Wolt* и *Glovo*) могле су да потврде да радницима обезбеђују макар минималну надницу по одбитку трошкова. Међутим, само две платформе (*Uradi-zaradi* и *Wolt*) могле су да потврде да радницима исплаћују макар основну минималну зараду по одбитку трошкова радне снаге.

(2) Правични услови: исте три платформе (*Uradi-zaradi*, *Wolt* и *Glovo*) припремиле су и спроводе мере за заштиту радника од посебних ризика повезаних са радом, док је само *Wolt* показао да ради на развоју безбедносне мреже и на побољшању услова рада у циљу превазилажења посебних ризика везаних за рад.

(3) Правични уговори: *Uradi-zaradi* је једина платформа која може да потврди постојање јасних и транспарентних услова рада који су у сваком тренутку доступни радницима, укључујући и тачан рок за обавештавање радника о потенцијалним променама услова рада.

(4) Правично управљање: три од пет платформи (*Uradi-zaradi*, *Wolt* и *Glovo*) потврдиле су постојање јасних канала комуникације који радницима омогућавају контакт са представником платформе путем апликације, телефона, електронске поште или лично. Ове платформе доказале су да имају формализован процес подношења жалби на новчане казне или дисциплинске мере чак и када радници више немају приступ апликацији.

(5) Правично заступање: као и у претходном циклусу рангирања, ниједна од платформи није испунила захтеве за поштовање начела правичног заступања. Не постоје докази да платформе обезбеђују слободу удруживања и изражавање заједничких погледа, нити да су развиле политике које препознају и подстићу оснивање заједничких радних тела. Сходно томе, платформски радници у Србији и даље немају формални механизам који ће их заступати и штитити њихова права.

Извештај *Fairwork 2023* даје анализу четири дигиталне платформе које послују у Србији: *Glovo*, *Wolt*, *Mr.D* и *Yandex*. Компаније *Glovo*, *Wolt* и *Mr.D* оцењене су током претходне године, док је *Yandex*, као нова компанија на тржишту, први пут оцењен у извештају *Fairwork 2023*. године. Налази откривају да су поједини аспекти правичног рада побољшани у односу на извештај из 2022. године, нарочито у практичној примени правичних услова и правичног управљања. Упркос томе, и даље постоје значајне могућности за унапређење услова рада обезбеђивањем правичности и транспарентности платформског рада. Пре свега, постоји хитна потреба за праведним законским оквиром који подржава правичне услове рада, спроводи правично заступање и побољшава безбедност и заштиту платформских радника.

Приказани резултати јасно указују на недостатке законодавног оквира и његове примене у Србији. Међутим, пошто је Србија лидер у области платформске економије у овом региону, нереално је очекивати да су услови рада у другим земљама Западног Балкана бољи и много другачији од оних у Србији. Исто тако, законодавни оквир за заштиту платформских радника на Западном Балкану открива значајне диспаритете у поређењу са чланицама ЕУ (European Council, n.d.). Иако платформска економија доноси могућности за економски раст, она исто тако излаже платформске раднике несигурним условима, недостатку социјалне заштите и експлоатацији. Чланице ЕУ су направиле значајан помак у бављењу овим питањима, нудећи свеобухватне законске оквире који штите права и благостање радника. Да би премостиле овај јаз, земље Западног Балкана требало би да размотре усвајање и усклађивање релевантних прописа ЕУ, односно њихово прилагођавање својим специфичним друштвено-економским контекстима. То би допринело стварању правичнијег и праведнијег окружења за платформске раднике у региону.

Родна динамика онлајн радног становништва на Западном Балкану

Разумевање родне динамике на дигиталном тржишту рада такође је једно од пресудних питања у вези са обликовањем економских политика, нарочито у контексту земаља Западног Балкана, где су економски развој и социјална равноправност и даље критични циљеви. Дигитална економија, коју карактерише онлајн фриленсерски рад, представља подједнако могућности и изазове за ове народе, са значајним импликацијама за родну равноправност. Расподела мушког и женског учешћа у онлајн радној снази на Западном Балкану одражава шире друштвене норме и економске услове. Анализа ових образаца пружа драгоцен увид у баријере са којима се жене суочавају у приступу онлајн раду и истиче области у којима би интервенције политика могле допринети инклузивнијем економском расту.

На [Графикону 1](#) је приказана родна дистрибуција међу фриленсерима на Западном Балкану, где се види значајно већа заступљеност мушкараца у односу на жене у платформској економији. У Албанији је родни паритет већи, где жене чине 49,5% фриленсерске радне снаге, због чега је то једно од родно најравноправнијих фриленсерских тржишта на свету. Оваква избалансирана заступљеност у Албанији разликује се од ситуације у осталим земљама Западног Балкана.

У Црној Гори жене чине више од 44% фриленсерске радне снаге, што представља повећање у односу на претходна мерења *Gigmetar* и указују на све веће присуство жена у оквиру платформске економије. Северна Македонија такође бележи више стопе женског учешћа у стручним услугама, мада је укупни удео жена и даље испод 45%. Насупрот томе, БиХ има упадљиво нижу стопу женског учешћа, где жене чине свега 31% платформске радне снаге, што доказује много значајнији родни јаз у поређењу са осталим земљама Западног Балкана. Слично томе, у Србији жене чине 35% радне снаге фриленсера, што додатно наглашава диспаритете у родној заступљености у платформској економији читавог региона.

Родне разлике такође су очигледне у оквиру појединих занимања у овим земљама. На пример, жене доминирају у стручним услугама и на службеничким местима или када је реч о уношењу података, поготово у Албанији, где чине чак 71,7% фриленсера који нуде стручне услуге. Мушкарци и даље доминирају у осталим секторима, на пример у софтверском и технолошком развоју, где значајно премашују број жена у свим земљама, мада у Црној Гори постоји најмањи родни диспаритет у овој области јер је број мушкараца већи за 73,1%.

Други кључни аспект анализе родне динамике у онлајн радној популацији јесте испитивање сатница јер оне пружају драгоцен увид у родно засноване диспаритете у примањима и условима запослења између различитих региона. [Графикон 2](#) приказује просечне сатнице за мушке и женске фриленсере на Западном Балкану и открива да мушкарци стално зарађују више од жена у свим посматраним земљама. Албанија има најмању разлику у примањима између полова јер мушкарци зарађују 21,1 долар на сат, а жене 19,9 долара на сат. У Црној Гори постоји највећа разлика јер мушкарци зарађују 27,1 долар на сат, а жене само 23,5 долара на сат, што наглашава велику родну неправду. БиХ, Северна Македонија и Србија су негде на средини и показују умерен ниво родног диспаритета у зарадама у поређењу са Албанијом и Црном Гором.

Анализа открива значајну родну неравнотежу у онлајн фриленс радној снази у региону, са упадљивим диспаритетима у учешћу и примањима. Албанија се истиче готово родним паритетом у фриленс пословању, док Црна Гора, Северна Македонија, БиХ и Србија показују различите степене родне неравнотеже, где мушкарци углавном доминирају на боље плаћеним функцијама и секторима. Подаци о сатницама наглашавају ове диспаритете, показујући да мушкарци стално зарађују више него жене у свим земљама Западног Балкана, док је најизраженији диспаритет забележен у Црној Гори. Бављење овим питањима помоћу интервенција циљане политике, повећаног приступа дигиталним вештинама и регулаторних оквира са одговарајућом подршком је од пресудног значаја за промовисање родне равноправности и подстицање инклузивног економског раста у региону.

ЗАКЉУЧАК

У циљу пружања свеобухватног прегледа платформске економије и њеног утицаја на Западном Балкану, ово истраживање се бави бројним изазовима и предложеним практичним препорукама. Услед великог обима платформске економије, поједини закључци могу да делују уопштено, а извесним областима недостаје дубинска анализа

због просторних ограничења и широког обима предметне материје. Ова студија суочава се са неколико ограничења, као што су ограничена доступност података, варијабилност у платформској пракси у различитим земљама и тржиште дигиталног рада које се стално развија. Истраживање је усмерено пре свега на платформе на локацији, при чему не истражује у потпуности платформе за услуге на даљину нити шире импликације законодавних оквира.

Будућа истраживања требало би да испитају ове недовољно истражене области, нарочито сложености удаљених платформи, утицаја прописа у процесу израде и законодавне заштите у разним земљама. Осим тога, требало би испитати потенцијал локализованих платформских решења, прилагођених јединственим културним, језичким и економским условима у региону Западног Балкана, као и истражити како би повећана сарадња и умрежавање локалних компанија, програмера и предузетника могли да допринесу држим иновацијама. Дубљи приступ проналажењу механизма и осталих типова подршке за платформске стартап компаније такође би обезбедио увид у стратегије одрживог развоја. Унапређено сакупљање података могло би боље да истакне посебне потребе и изазове платформских радника, што би довело до прецизнијих препорука политике.

Онлајн платформски екосистем Западног Балкана представља подједнако могућности и изазове, а карактерише га значајан раст тзв. гиг економије, као и изражени проблеми који захтевају циљане интервенције да би се обезбедили праведнији исходи. Локализована решења су пресудна за успех платформи, заједно са сарадњом између компанија, програмера и предузетника у циљу подстицања иновација. Исто тако су од пресудног значаја финансирање, дигитална инклузија и смањивање дигиталне поделе.

У истраживању је препознат диспаритет у развоју платформи на локацији у односу на даљинске платформе, при чему оне на локацији више развијају услуге као што су локална испорука и услуге превоза. Законодавни оквири на Западном Балкану заостају за стандардима ЕУ, због чега радници на платформама имају ограничену заштиту и двосмислен статус запослења, што наглашава потребу за регулаторним унапређењима. Такође је присутан родни диспаритет, где су мушкарци превише заступљени и зарађују више од жена на онлајн тржишту рада, што захтева циљане политике које ће подстицати инклузивни раст и једнаке могућности.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Adams-Prassl, A., Kotaro, H., Milland, K., Callison-Burch, C. (2023). The gender wage gap on an online labour market: The cost of interruptions. *The Review of Economics and Statistics*, 1–23. Doi: [10.1162/rest_a_01282](https://doi.org/10.1162/rest_a_01282)
- Agency for the Protection of Competition of Montenegro (n.d.). *Home page*. Available at: <https://azzk.me/en/>
- Anđelković, B., Jakobi, T., Ivanović, V., Kalinić, Z., Radonjić, Lj. (2024). *Gigmetar Report: Region*. Public Policy Research Center. May 2024. Available at: <http://gigmetar-publicpolicy.rs/en/region-en-2024-1>.
- ACIT Centre (2022). *Balkan Barometer 2022: Public Opinion*. Regional Cooperation Council. Available at: <https://www.rcc.int/balkanbarometer/publications>

- Cennamo, C. (2021). Competing in digital markets: A platform-based perspective. *Academy of Management Perspectives*, 35 (2), 265–291. Doi: [10.5465/amp.2016.0048](https://doi.org/10.5465/amp.2016.0048)
- Chen, Y. (2024). Does the gig economy discriminate against women? Evidence from physicians in China. *Journal of Development Economics*, 169, 103275. Doi: [10.1016/j.jdeveco.2024.103275](https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2024.103275)
- Cohen, J. E. (2017). Law for the Platform Economy. *Georgetown Law Faculty Publications and Other Works*, 133–204. Available at: <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/2015/>
- Commission for Protection of Competition of North Macedonia (n.d.). *Home page*. Available at: <http://kzk.gov.mk/en/>
- Commission for Protection of Competition of the Republic of Serbia (n.d.). *Home page*. Available at: <https://kzk.gov.rs/en/>
- Competition Authority of Albania (n.d.). *Home page*. Available at: <https://caa.gov.al/en/home-en/>
- Competition Council of Bosnia and Herzegovina (n.d.). *Home page*. Available at: <https://bihkonk.gov.ba/en/home/>
- DataReportal (2023). *Digital Global Overview Report*. DataReportal. Available at: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overview-report>
- De Stefano, V. (2016). The Rise of the “Just-in-Time Workforce”: On-Demand Work, Crowd Work and Labor Protection in the “Gig-Economy”. *International Labour Office: Conditions of Work and Employment Series*, 71. Available at: <https://www.ilo.org/media/430896/download>
- Du, Z., Wang, Q. (2024). Digital infrastructure and innovation: Digital divide or digital dividend? *Journal of Innovation & Knowledge*, 9 (3). Doi: [10.1016/j.jrurstud.2023.103164](https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2023.103164)
- European Commission (2018). *Digital Agenda for the Western Balkans*. European Commission. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/IP_18_4242
- European Commission (2022). *Online Platforms*. European Commission. Available at: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/node/28/printable/pdf>
- European Council (n.d.). *EU rules on platform work*. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/platform-work-eu/>
- European Training Foundation (2023). *Embracing the digital age: The future of work in the Western Balkans – New forms of employment and platform work*. European Training Foundation. Available at: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2023-04/Embracing%20digital%20age_Western%20Balkans.pdf
- EUROSTAT (2021). *Share of individuals having at least basic digital skills, by sex*. EUROSTAT. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_04_70/default/table
- Fairwork (2022). *Fairwork Serbia Ratings 2022: Labour Standards in the Platform Economy*. Public Policy Research Centre. Available at: <https://publicpolicy.rs/publikacije/78aa-ca78273068ce59c401a27e1522757a6a9337.pdf>
- Fairwork (2023). *Fairwork Serbia Ratings 2023: Delivering Discontent: Dynamic Pricing and Worker Unrest*. Public Policy Research Centre. Available at: <https://publicpolicy.rs/publikacije/40c8cabd1c7e29e684a7a06a9cbcd8653ea629da.pdf>
- Gawer, A. (2021). Digital platforms’ boundaries: The interplay of firm scope, platform sides, and digital interfaces. *Long Range Planning*, 54 (5). Doi: [10.1016/j.lrp.2020.102045](https://doi.org/10.1016/j.lrp.2020.102045)

- Gerber, C. (2022). Gender and precarity in platform work: Old inequalities in the new world of work. *New Technol Work Employ*, 37, 206–230. Doi: [10.1111/ntwe.12233](https://doi.org/10.1111/ntwe.12233)
- Gomez-Herrera, E., Mueller-Langer, F. (2024). Does information disclosure affect the gender gap in bidding behavior? Empirical evidence from a natural experiment on a large online labor platform. *Labour Economics*, 90, 102585. Doi: [10.1016/j.labeco.2024.102585](https://doi.org/10.1016/j.labeco.2024.102585)
- Goldfarb, A., Tucker, C. (2019). Digital economics. *Journal of Economic Literature*, 57 (1), 3–43. Doi: [10.1257/jel.20171452](https://doi.org/10.1257/jel.20171452)
- Ha, S., Kim, S. (2024). Developing a conceptual framework for digital platform literacy. *Telecommunications Policy*, 48 (3). Doi: [10.1016/j.telpol.2023.102682](https://doi.org/10.1016/j.telpol.2023.102682)
- Hadwiger, F. (2022). Realizing the opportunities of the platform economy through freedom of association and collective bargaining. *ILO Working paper*, 80. Doi: [10.54394/VARD7939](https://doi.org/10.54394/VARD7939)
- Krstić, B., Radivojević, V., Stanišić, T. (2016a). Measuring market concentration in mobile telecommunications market in Serbia. *Facta Universitatis, Series: Economics and Organization*, 13 (3), 247–260. Available at: <https://casopisi.junis.ni.ac.rs/index.php/FUEconOrg/article/view/1916/1372>
- Krstić, B., Radivojević, V., Stanišić, T. (2016b). Measuring and analysis of competition intensity in the sugar market in Serbia. *Ekonomika poljoprivrede*, 63 (2), 389–406. doi: [10.5937/ekoPolj1602389K](https://doi.org/10.5937/ekoPolj1602389K)
- Krstić, B., Stanišić, T., Radivojević, V. (2016). The impact of innovativeness' factors on the EU countries competitiveness. *Industrija*, 44 (2), 101–116. Doi: [10.5937/industrija44-10674](https://doi.org/10.5937/industrija44-10674)
- Lafuente, E., Ács, Z., Szerb, L. (2024). Analysis of the digital platform economy around the world: A network DEA model for identifying policy priorities. *Journal of Small Business Management*, 62 (2), 847–891. Doi: [10.1080/00472778.2022.2100895](https://doi.org/10.1080/00472778.2022.2100895)
- Lehdonvirta, V., Rani, U., Stephany, F., Gobel, N., Kässi, O., Dhir, R. K., et al. (2020). *The online labour index 2020*. Genève: International Labour Organisation.
- Litman, L., Robinson, J., Rosen, Z., Rosenzweig, C., Waxman, J., Bates, L. M. (2020). The persistence of pay inequality: The gender pay gap in an anonymous online labor market. *PLoS One*, 15 (2), e0229383. Doi: [10.1371/journal.pone.0229383](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0229383)
- Lu, J., Xiao, Q., Wang, T. (2023). Does the digital economy generate a gender dividend for female employment? Evidence from China. *Telecommunications Policy*, 47 (6), 102545. Doi: [10.1016/j.telpol.2023.102545](https://doi.org/10.1016/j.telpol.2023.102545)
- Martin-Caballero, A. (2023). Understanding Conflict over Regulation of Platform Work: A Critical Literature Review on the Role of Institutions, Networks and Frames in Policy-Making. *Industrial Relations*, 78 (4), 1–23. Doi: [10.7202/1111507ar](https://doi.org/10.7202/1111507ar)
- Park, H., Kim, H. S., Park, H. W. (2021). A scientometric study of digital literacy, ICT literacy, information literacy, and media literacy. *Journal of Data and Information Science*, 6 (2), 116–138. doi: [10.2478/jdis-2021-0001](https://doi.org/10.2478/jdis-2021-0001)
- Radivojević, V., Kahrović, E., Krstić, M. (2019). Population skills as an indicator of European countries competitiveness in the modern economy. *Vojno delo*, 71 (5), 105–116. Doi: [10.5937/vojdelo1905105R](https://doi.org/10.5937/vojdelo1905105R)
- Shanahan, G., Smith, M. (2021). Fair's fair: psychological contracts and power in platform work. *The International Journal of Human Resource Management*, 32 (19), 4078–4109. Doi: [10.1080/09585192.2020.1867615](https://doi.org/10.1080/09585192.2020.1867615)

- Singh, N., Kumar, A., Dey, K. (2023). Unlocking the potential of knowledge economy for rural resilience: The role of digital platforms. *Journal of Rural Studies*, 104. Doi: [10.1016/j.jrurstud.2023.103164](https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2023.103164)
- Stallkamp, M., Schotter, A. P. J. (2021). Platforms without borders? The international strategies of digital platform firms. *Global Strategy Journal*, 11 (1), 58–80. Doi: [10.1002/gsj.1336](https://doi.org/10.1002/gsj.1336)
- Xue, Q., Wang, H., Wei, J., Bai, C. (2024). Does the digital economy improve female autonomy?. *Structural Change and Economic Dynamics*, 71, 193–207. Doi: [10.1016/j.strueco.2024.07.008](https://doi.org/10.1016/j.strueco.2024.07.008)

APPENDIX / ПРИЛОГ

Табела 1: Кључни индикатори диџитализације земаља Западној Балкана (Диџитални ілобални іреіледни извештај, 2023) / Table 1: Key digitalization indicators of the Western Balkan countries (Digital Global Overview Report, 2023)

Indicator/Индикатор	Albania/ Албанија	Bosnia and Herzegovina/ Босна и Херцеговина	Montenegro/ Црна Гора	North Macedonia/ Северна Македонија	Serbia/ Србија
Population (in million)/ Популација (у милионима)	2,84	3,22	0,63	2,09	7,18
Population living in urban centres (in %) / Становништво које живи у урбаним центрима (у %)	64,1	50,1	68,3	59,4	57,0
Population living in rural areas (in %) / Становништво које живи у руралним подручјима (у %)	35,9	49,9	31,7	40,6	43,0
Internet users (in million)/Интернет корисници (у милионима)	2,27	2,47	0,56	1,82	6,06
Internet penetration (in %)/Интернет пенетрација (у %)	80,1	76,7	89,8	87,2	84,4
Cellular mobile connections (in millions)/ Конекције за мобилну телефонију	3,47	3,90	1,35	2,32	9,00
Cellular mobile penetration (in %)/Пенетрација мобилне телефоније (у %)	122,2	121,1	216,0	111,2	125,3

Табела 2: Кључни индикатори дигитализације у земљама које су конституисале ЕУ (Дигитални глобални иреїледни извештај, 2023) / Table 2: Key digitalization indicators in the countries that constituted the EU (Digital Global Overview Report, 2023)

Indicator/Индикатор	Belgium/ Белгија	Germany/ Немачка	France/ Француска	Italy/ Италија	Luxembourg/ Луксембург	Netherlands/ Холандија
Population (in millions)/ Популација (у милионима)	11,67	83,31	64,69	58,96	0,65	17,59
Population living in urban centres (in %)/ Становништво које живи у урбаним центрима (у %)	98,2	77,7	81,6	71,8	91,9	93,0
Population living in rural areas (in %)/ Становништво које живи у руралним подручјима (у %)	1,8	22,3	18,4	28,2	8,1	7,0
Internet users (in millions)/Интернет корисници (у милионима)	11,03	77,53	59,94	50,78	0,64	16,8
Internet penetration (in %)/Интернет пенетрација (у %)	94,5	93,1	92,6	86,1	98,7	95,5
Cellular mobile connections (in millions)/ Конекције за мобилну телефонију	11,28	119,6	71,15	78,19	0,87	22,12
Cellular mobile penetration (in %)/ Пенетрација мобилне телефоније (у %)	96,7	143,6	110,0	132,6	133,4	125,7

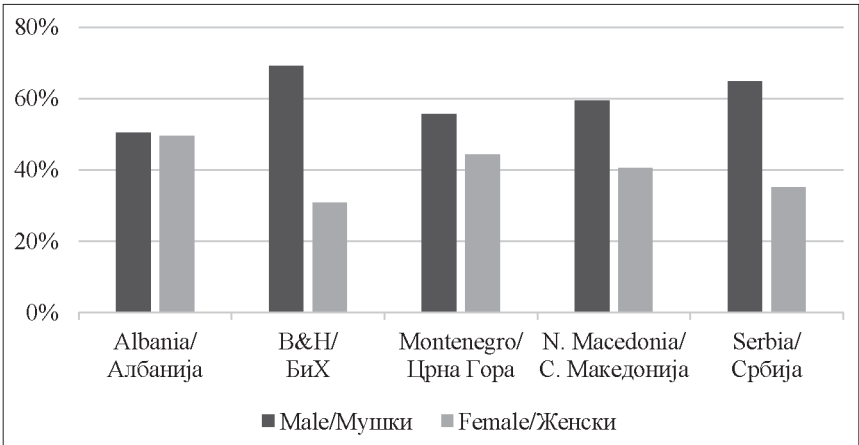
Табела 3: Онлајн илајфформе за услуге на локацији у земљама Западној Балкана (Испитивање аутора; Европска фондација за обуку, 2023) / Table 3: Online platforms for on-location services in the Western Balkan countries (Author's research; European Training Foundation, 2023)

Country/Земља	Delivery services/Услуге доставе	Ride-hailing services/Услуге превоза	Domestic or ancillary services/Домаће или помоћне услуге	Care services/Услуге неге
Albania/ Албанија	Baboon, Foodini	UP's Taxi, Taxi.al, Speed Taxi, Ups Taxi	gati.al	/
Bosnia and Herzegovina/ Босна и Херцеговина	Korpa, Glovo, Ceger Dostava, ZAPP Dostava	mojTaxi, Taxi Online Sarajevo	olx.ba	Savršeni krug
Montenegro/ Црна Гора	Glovo, Priganica	Kliktaxi, Yes Taxi, Smart taxi	/	/

North Macedonia/ Северна Македонија	Kliknijadi, Korpa, Paket, Foodguru, Asaply	Cammeo, Global Taxi, Taksi MK, Vikni Taxi	/	fitkit.mk
Serbia/Србија	Glovo, Wolt, Mister D	CarGo, Yandex, BlaBlaCar	Uradi-zaradi	/

← НАЗАД

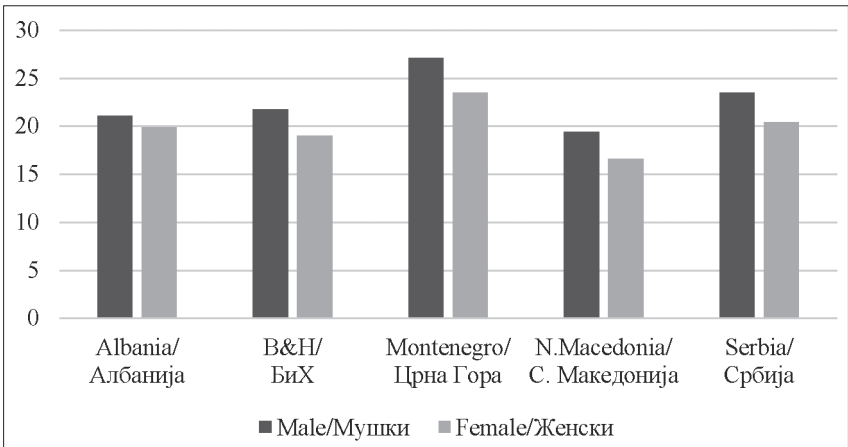
← BACK

Графикон 1: Родна дисітрибуција у онлајн радној популацији земаља Зайадноі Балкана у іроценіиима (Anđelković i dr., 2024) / Graph 1: Gender distribution in the online working population in the countries of the Western Balkans in percentages (Anđelković et al., 2024)

← НАЗАД

← BACK

Графикон 2: Сайіница за раднике на онлајн ілайіформама у земаљама Зайадноі Балкана у америчким доларима (Anđelković i dr., 2024) / Graph 2: Hourly rate for platform workers in the countries of the Western Balkans in American dollars (Anđelković et al., 2024)